

TASA-ARVOA PÄIVÄKOTIIN

tekstikokoelma sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta

www.tasa-arvoinevarhaiskasvatus.fi

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa –
TASA-ARVOINEN KOHTAAMINEN PÄIVÄKODISSA -HANKE

Sisällys

Esipuhe	3
Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke	4
<i>Reija Katainen</i>	
Videokuvaus arjen tarkastelemisen keinona.....	5
<i>Nea Alasaari</i>	
Vapaaehtoisena hankkeessa	6
<i>Johanna Korhonen, Ulla Lempiäinen, Tiina Teräs & Tuija Tikkanen</i>	
Koulutusyhteistyötä tasa-arvotemasta	8
<i>Marjaana Marttila & Reija Katainen</i>	
Sukupuolisensitiivisyys – mitä se on?.....	9
<i>Reija Katainen</i>	
Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus.....	10
<i>Johanna Korhonen</i>	
Sukupuolen moninaisuus, kieli ja sadunkerronta.....	12
<i>Kuura Autere</i>	
Miten eteenpäin? Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu.....	27
<i>Reija Katainen</i>	
LIITE: Esimerkkejä satujen ja laulujen moninaistamisesta	28
<i>Kuura Autere & Sateenkaari Ensemble</i>	

Esipuhe

Suomalainen varhaiskasvatus on ollut viime vuosina muutoksessa. Uusi varhaiskasvatuslaki astui voimaan 1.8.2015, ja tätä kirjoittaessa VASU2017 - Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistamistyö on loppusuoralla. Osana ohjaavien lakien ja asetusten uudistamista keskustelu sukupuolten tasa-arvosta varhaiskasvatuksessa on noussut uudella tavalla pinnalle.

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke on 2010-luvun aikana tehnyt tunnetuksi sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa erityisenä työkaluna ja menetelmänä tasa-arvoon. Yhteistyötä on tehty niin varhaiskasvatuskentän kuin alan koulutuksen kanssa.

Tämä tekstikokoelma täydentää aiemmin julkaistua verkkosivustoa www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi sekä vihkosena julkaistua [Kouluttajan opasta](#). Erityisesti otetaan katse kohti arkea: miten toteuttaa sukupuolisensitiivisyyttä käytännössä? Sosionomi (AMK) ja teatteri-ilmaisun ohjaaja Johanna Korhonen kirjoittaa draaman mahdollisuuksista. Sosiaalipsykologi ja lastentarhanopettaja Kuura Autere avaa tekstissään sukupuolen moninaisuutta ja kielenkäytön tapoja. Artikkelin ”Kokemuksia kentältä” on paneelikeskustelusta laadittu kooste, jossa hankkeen yhteistyöpäiväkotien kasvattajat kertovat omia näkemyksiään toiminnasta arjessa.

FM Nea Alasaari on videokuvannut päiväkotiarkea osana pro gradu -tutkielmaansa ja kirjoittaa siitä silmiä avaavana ja itsereflektointia helpottavana havainnointimenetelmänä. Koulutusyhteistyötä Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa käsitellään tarkemmin lehtori Marjaana Marttilan ja Reija Kataisen yhteistekstissä ja hankkeen vapaaehtoisohjelmasta toimiva koulutustyöryhmä kertoo siitä, mikä vapaaehtoistyössä innostaa.

Varhaiskasvatuksessa sukupuolisensitiivinen, läpileikkaavana kaikkeen toimintaan ulottuva pedagogiikka alkaa yhteisestä keskustelusta. Toivomme, että tämä tekstikokoelma linkeineen tarjoaa lisää välineitä aiheen pohtimiseen ja uusien ajatusten herättämiseen sekä toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman rakentamiseen paikallisen toiminnan pohjaksi.

Helsingissä 31.8.2016

Tekijät

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke käynnistyi vuonna 2010 pilottihankkeella, jossa päiväkotiarjen videoinneilla tarkasteltiin toistuvia, rutiininomaisia tilanteita tasa-arvonäkökulmasta. Hanke jatkui vuonna 2012, jolloin tehtiin toinen videokuvauskierros. Kuvaukset paljastivat sukupuolittuneita käytäntöjä, joita kasvattajat eivät olleet aiemmin tiedostaneet. Toisaalta arjesta löytyi jo valmiiksi paljon hyviä, tasa-arvoa tukevia käytäntöjä.

Saaduista tuloksista koottiin varhaiskasvattajille suunnattu täydennyskoulutusohjelma, joka sisälsi perustietoa tasa-arvosta, sukupuolittuneista käytännöistä ja sukupuolen moninaisuudesta sekä käytännöllisiä havainnointimenetelmiä oman työyhteisön tarkasteluun. Koulutuksia tarjottiin maksutta valtakunnallisesti. Lisäksi tuotettiin materiaaleja itseopiskeluun ja sukupuolisensitiivisyyden käytännön toteuttamiseen päiväkotiarjessa.

Eryteisesti pyrittiin vaikuttamaan varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, jotta sukupuolten tasa-arvo nousisi niissä selkeämmin esiin. Hanketta hallinnoi Naisasialiitto Unioni ry ja rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö.

Hanke päättyi elokuussa 2016.

Lue lisää:

Lue lisää:

[Hankkeen toiminta](#)

[Katso videoklippini 10.3.2014](#)

Videokuvaus arjen tarkastelemisen keinona

Nea Alasaari

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hankkeessa on videokuvattu päiväkotien arkea hankkeen alussa vuonna 2010 sekä jatkohankkeen käynnistyttyä syksyllä 2012. Videoinnilla on haluttu kerätä ajankohtaista tietoa päiväkotien arjesta, minkä perusteella on voitu suunnitella ja toteuttaa hankkeen tarjoamat koulutukset sekä internet-sivujen muotoinen menetelmäopas www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi.

Videokuvaaminen on ainutlaatuinen menetelmä kuvata päiväkodin arkea, sillä se tallentaa paljon kiinnostavaa tietoa yhteen pakettiin. Videokuvaan tallentuu päiväkodin tapahtumat äänineen ja videota katsoessa voi keskittyä tapahtumien ja puheen lisäksi mm. katseen suuntaan, ilmeisiin, eleisiin, kehonkieleen ja äänenpainoihin. Kameralle tallentuu siis valtavasti informaatiota, jonka tarkasteluun voi kuluttaa myös paljon aikaa. Esimerkiksi vuoden 2012 kuvauksissa kertyi yhteensä 12 kuvauspäivän aikana 165 videotallennetta, jotka kestivät yhteensä noin 41 tuntia. Toistuvia kuvauksia tehtiin lähes kaikista päiväkodin toiminnoista: syömistilanteista, ulkovaatteiden pukemis- ja riisumistilanteista, ohjatuista ja vapaista leikkihetkistä sekä ulkoiluista.

Molempina kuvausajankohtina hankkeessa kuvattiin useampaa päiväkotiryhmää kahdella kuvauskierroksella. Syksyllä 2012 kuvasin saman päiväkodin kahta eri ryhmää ja kuvamateriaali päätyi sekä aineistoksi omaan sukupuolentutkimuksen pro graduuni että hankkeen materiaaliksi. Kuvasin molempien ryhmien arkea kuuden päivän ajan. Päivät eivät olleet peräkkäisiä vaan levisivät kolmen kuukauden ajalle. Ensimmäiset kolme kuvauspäivää muodostivat ensimmäisen kuvauskierroksen, jonka jälkeen päiväkotiryhmän työntekijät saivat tarkastella hankkeen koordinaattorin valitsemaa kuvamateriaalia yhteisessä purkutilanteessa. Tarkasteltavaksi oli nostettu sekä tilanteita, joista haluttiin huomioida hyviä toimintatapoja sekä tilanteita, joissa olisi voinut toimia myös toisin. Kasvattajat tulkitsivat tilanteita ja pohtivat niille mahdollisia parannusehdotuksia. Toinen kolmen päivän kuvauskierros järjestettiin tämän yhteisen purkutilanteen jälkeen. Toisen kierroksen jälkeen järjestettiin samanlainen tapaaminen, jossa kasvattajat saivat tarkastella valittuja kohtauksia ja keskustella videokuvasta näkyvistä toimintatavoista. Kuvauskierrosten jälkeen molempien ryhmien kasvattajilla oli yhteinen tapaaminen, jossa oli mahdollisuus käydä läpi kokemuksia päiväkodin arjesta kuvauskierrosten aikana ja niiden jälkeen.

Oleellista videokuvauksessa on samojen tilanteiden toistuva kuvaaminen. Kuvamateriaalista ei etsitä siis yksittäisiä tilanteita vaan arjen toistuvia, kaavamaisia toimintatapoja. Hankkeessa on keskitytty tarkastelemaan tilanteita, joissa lasten oletettu sukupuoli vaikuttaa kasvattajien toimintaan tai lapsiin suhtautumiseen. Esiin on nostettu sekä positiivisia tilanteita, joissa lapsia on huomioitu tasapuolisesti sekä negatiivisia tilanteita, joissa lapsi saa tai joutuu saamaan erityiskohtelua sukupuolensa vuoksi. Videomateriaalista huomattiin esimerkiksi se, miten usein tyttöjä käytettiin aikuisten avustajina. Avustustilanteet tulivat esille useissa eri päiväkodin toiminnoissa kuten esimerkiksi ruokailutilanteissa ja leikkihetkissä. Tämä havainto pystyttiin näyttämään kasvattajille useiden videoklippien avulla, minkä jälkeen kasvattajat lähtivät etsimään keinoja, miten tasata apulaisena olemista kaikkien lasten kesken.

Videokuvaamista vierastetaan helposti havainnointimenetelmänä koska se saatetaan kokea etukäteen työläänä ja kuvattavana oleminen jännittävänä. Kuvausmateriaalia saa rajattua pienemmäksi esimerkiksi

keskittymällä vain tiettyihin hetkiin päiväkodin arjessa eli kuvaamalla esimerkiksi vain vapaan leikin hetkiä tai ruokailutilanteita sen sijaan että keskittyisi päiväkodin arkeen heti kokonaisvaltaisemmin. Kuvaustilanteet ovat jännittäneet kaikkia kuvaamiani päiväkotiryhmän kasvattajia etukäteen, mutta kamera tulee yllättävän nopeasti osaksi päiväkodin arkea. Videokuvaaminen on koettu päiväkotiryhmissä poikkeuksetta hyödylliseksi. Ennen kaikkea videokuvaus mahdollista kasvattajille itselleen kasvatustilanteiden seuraamisen ja analysoinnin. Päiväkodin arki on usein kiireistä ja oman työn äärelle pysähtymiselle ei aina löydy aikaa. Videokuva antaa mahdollisuuden tarkastella omaa työtä ulkoapäin ja antaa näin ainutlaatuisen mahdollisuuden kehittää omaa osaamistaan. Kasvatustilanteita pääsee videoinnin avulla arvioimaan tehokkaasti ja kehittämään toimintatapojaan eteenpäin.

Lue lisää:

Nea Alasaaren pro gradu -tutkielma [Lasten leikkiä – Sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen](#)

*

Vapaaehtoisena hankkeessa

Johanna Korhonen, Ulla Lempiäinen, Tiina Teräs ja Tuija Tikkanen

Idea tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta syntyi Unioni Naisasialiiton koulutustyöryhmässä vuonna 2006. Osa koulutustyöryhmän jäsenistä oli jo aiemmin osallistunut järjestöjen yhteishankkeisiin, joissa tuotettiin pääosin vapaaehtoisvoimin oppimateriaaleja peruskouluihin, lukioihin, ammatillisiin oppilaitoksiin ja nuorisotyöhön. Tältä pohjalta uudeksi Unionin koulutustyöryhmän kehittämiskohteeksi valikoitui varhaiskasvatus.

Miksi olemme vapaaehtoisina mukana?

Kansalaisjärjestöissä vapaaehtoistoiminta on järjestötyön ydintä. Ilman sitä toimintaa ei pystyittäisi toteuttamaan. Naisasialiitto Unionin varhaiskasvatushankkeessa samat vapaaehtoiset ovat pysyneet mukana useita vuosia. Osallistujilla on ollut erilaisia motivaatiolähteitä, näkökulmia ja kokemuksia, joiden pohjalta he ovat halunneet olla kehittämässä suomalaista varhaiskasvatusta tasa-arvoisemmaksi. Osalla vapaaehtoista on ollut tutkimusosaamista, järjestöosaamista tai hankekokemusta useastakin erilaisesta hankkeesta. Osa toimii varhaiskasvattajina päiväkodeissa eri tehtävissä tai muissa kasvatukseen ja opetuksen tehtävissä. Myös kokemukset omien tai läheisten lasten tai lastenlasten varhaiskasvatuksesta ovat olleet motivaation lähteenä. Osallistujien ikäjakama on ollut laaja, mikä on tuonut mukaan erilaisia kiinnostavia näkökulmia.

Unionin koulutustyöryhmässä pohjatyötä tehtiin useita vuosia. Apuna oli Ruotsissa toteutettu ja Suomessa Folkhälsanin ruotsinkielisissä päiväkodeissa aloittama tasa-arvotyö. Tälle pohjalle oli hyvä lähteä rakentamaan suomenkielisen varhaiskasvatuksen tasa-arvopedagogiikkaa. Koulutustyöryhmässä kehiteltiin toteutusmallia ja etsittiin mahdollisia rahoittajia. Kun rahaa anottiin eri tahoilta, joka kerta tehtiin

varasuunnitelma siltä varalta, että rahoitusta ei myönnettäisi. Rahoituksen epääminen ei estänyt koulutustyöryhmää jatkamasta kokoontumisia ja hankkeen kehittelyä. Heidän oma innostuksensa piti suunnittelutyötä yllä. Unioni tarjosi tarvittavat kokoontumistilat.

Hankkeen kehittytyössä tutkimuksellinen lähestymistapa on ollut koko ajan mukana, mikä on motivoinut vapaaehtoisia. Vaikka ensisijaisena tavoitteena ei ole ollut tuottaa uutta tietoa varhaiskasvatuksesta, hankkeen aikana valmistuneet opinnäytetyöt ja muu uusi tutkimustieto on motivoinut jatkamaan. Kehittytyö on ollut tutkimusperusteista. Vapaaehtoisille on ollut merkityksellistä, että omalla osallistumisella on voinut olla tuottamassa uutta tietoa ja kehittämässä uusia tasa-arvoisia käytäntöjä varhaiskasvatukseen.

Vapaaehtoistyötä ei tehdä minkään palkkion takia. Kokouksissa kahvitarjoilut ovat luoneet yhteisöllisyyttä. Usein on ollut tunne, että kokouksissa on tehty jotain merkityksellistä. Dialogi on ollut vapaata, ja kehittämistyö on paljolti tapahtunut juuri näissä tilanteissa. Perusteluja on etsitty yhdessä. Keskustelut ovat olleet tärkeää yhteiskunnallista toimintaa, johon on haluttu osallistua oman työn ohella. Yhdessä olemme pystyneet vuorovaikutuksessa tuottamaan jotakin sellaista, mihin kukaan yksin ei olisi pystynyt. Toisaalta vapaaehtoisella ei ollut suurta vastuuta, sillä ryhmä ei ole ollut vastuussa kehittämistyöstä ja hankkeen etenemisestä. On ollut vapaus osallistua sen verran, kuin itselle sopii ja osallistua osittain yksityishenkilönä. Oman työpäivän jälkeen on usein tuntunut, ettei jaksaa osallistua ohjausryhmän kokoukseen, mutta jälkeenpäin on ollut täynnä innostusta ja energiaa. Kun kokouksissa tehdään joka kerta jotain merkityksellistä, niissä jaksaa käydä.

Osallistuminen vapaaehtoisena on ajoittain tuottanut hyötyä myös omassa työssä ja yksityiselämässä. Moni on kokenut, että on saanut rohkeutta puuttua omalla työpaikalla tasa-arvokeskusteluun tai epätasa-arvoiseen kohteluun. Omat silmät ovat auenneet ja on alkanut herkemmin arvioida tasa-arvon toteutumista eri elämäalueilla. Koska hankkeen ohjausryhmään on osallistunut myös monien järjestöjen ja ammattiliittojen edustajia, yhteistyö ja kohtaamiset ovat tuoneet erilaisia näkökulmia ja ajankohtaista tietoa. Vapaaehtoisena on päässyt tekemisiin sellaisten ammattilaisten kanssa, joita ei omassa työssään tapaisi.

Kenties palkitsevinta vapaaehtoisille on ollut kokemus siitä, että on saanut olla osa suurempaa kokonaisuutta. Voimme nyt ajatella, että ajankohtaiset muutokset lainsäädännön tasolla ja varhaiskasvatussuunnitelmissa ovat osin meidän ansiotamme. Tulokset päätöksenteon tasolla tuntuvat palkitsevilta.

Ei tämä tähän jää...

Vapaaehtoisen näkökulmasta onnistumisen kokemukset tässä hankkeessa ovat lisänneet kiinnostusta jatkaa vapaaehtoistyötä. Samalla kaikkien osallistujien hankeprosessien tuntemus on kasvanut. Myös emojärjestölle hankkeen läpivienti on opettanut hankeosaamista. Menestynyt hanke on osoittanut, kuinka vapaaehtoistyölläkin voi saavuttaa merkittäviä yhteiskunnallisia asioita, ja tämän ansiosta into vapaaehtoistyöhön voi säilyä vuosia.

*

Koulutusyhteistyötä tasa-arvotemasta

Marjaana Marttila & Reija Katainen

Diakonia-ammattikorkeakoulu ja Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke ovat tehneet koulutusyhteistyötä vuodesta 2012 saakka. Yhteistyöhön on sisällynyt sosionomiksi (AMK) valmistuvien opiskelijoiden opinnäytetöiden ohjausta ja koulutusta tasa-arvotemoista sekä työelämäyhteistyönä varhaiskasvatuskentän hoito- ja kasvatustilan ammattilaisten täydennyskoulutusta.

Uusi varhaiskasvatuslaki korostaa erityisesti laatua ja henkilöstön pedagogista osaamista. Tasa-arvon suunnitelmallinen edistäminen ja sukupuolisensitiivinen kasvatusta lisäävät varhaiskasvatuksen laatua. Perehtyminen teemaan jo opiskeluaikana tukee opiskelijoiden ammatillisia valmiuksia tasa-arvo-osaajina. Parhaillaan uudistettavassa, vuonna 2017 voimaan astuvassa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan lasten osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisen tavoitteita. Uusi valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma on velvoittava ja se ohjaa myös paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien laadintaa.

Hanke järjesti yhteistyössä Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa 15.3.2016 seminaarin *Varhaiskasvatus muutoksessa – tasa-arvotyön mahdollisuudet*. Tilaisuuden kohderyhmää olivat varhaiskasvattajat sekä opiskelijat. Seminaarin ryhmätyönä oli mahdollisuus keskusteluun, jakamiseen sekä toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman työstämiseen. Toiminnallista tasa-arvosuunnitelmaa kukin voi jatkaa omassa työyhteisössään. Seminaaripalautteet kertoivat, että tämän kaltaisille yhteisille koulutus- ja keskustelutilaisuuksille on tarvetta ja ne koetaan mielekkäiksi.

Hankkeen ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteistyö on ollut mittavaa ja onnistunutta. Oppilaitos on saanut hankkeelta luentoja ja materiaaleja, jotka antavat alaa opiskeleville, tuleville ammatillisia valmiuksia tasa-arvotyön osaajina. Hanke on hyötynyt oppilaitoksessa aiheesta tehdyistä opinnäytetöistä sekä muusta yhteistyöstä, kuten varhaiskasvatuksen ammattilaisten täydennyskoulutuksen järjestämisestä.

*

Sukupuolisensitiivisyys – mitä se on?

Reija Katainen

Sukupuolisensitiivisyyden käsite on viime aikoina ollut kovan merkityskamppailun kohteena. Osa mieltää sen tarkoittavan sukupuolet kieltävää neutraaliutta, osa taas arvelee sen korostavan jakoa kahteen sukupuoleen, tyttöihin ja poikiin, joiden kyvyt, taidot ja kiinnostuksen kohteet ovat lähtökohtaisesti erilaiset.

Sukupuolisensitiivinen kasvatusote ei kuitenkaan pyri sukupuolten häivyttämiseen, sukupuoliroolien kääntämiseen päinvastaisiksi tai ylläpitämään ajattelua kahdesta, toisilleen vastakkaisesta sukupuolesta. Se ei pyri muuttamaan lapsia, vaan keskittyy aikuisiin. Ydintavoitteena on, että aikuinen tunnistaa sukupuoleen liittyviä arvoja, oletuksia ja asenteita, jotka heijastuvat arjen toimintaan ja lasten kasvatukseen. Syy ei ole yksittäisten kasvattajien, vaan oletukset syntyvät vuorovaikutuksessa sen kanssa, mitä ihmisenä olemisesta yleisesti yhteiskunnassa tässä ajassa ja paikassa ajatellaan. Osansa on kiireen tunnolla: se saa usein turvautumaan ”selkäydinreaktioihin”, eli rutiininomaisiin, reflektoimattomiin toimintamalleihin.

Tasa-arvopedagogiikka kannustaa tutkimaan omia luutuneita käsityksiä, tekemään tarkempia havaintoja omasta toiminnasta sekä ylläpitämään yhteistä keskustelua tasa-arvoteemoista. Se vaatii kasvattajalta halua itsereflektioon: oman toiminnan pohdintaan ja sen myötä totuttujen ajattelumallien kyseenalaistamiseen.

Tiivistetysti sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa on lapsen ja lapsen aloitteiden kuulemista herkällä korvalla ja sen tiedostamista, että lapsen persoona on aina yksilöllinen sukupuolesta tai sukupuolettomuudesta riippumatta. Sukupuolisensitiivisyys on oman toiminnan ja ajattelun pohdintaa, kysymysten esittämistä, kuten

- haluavatko kaikki pojat pelata jalkapalloa?
- ovatko kaikki tytöt kilttejä, tunnollisia ja rauhallisia?
- vaikuttaako lasten leikkivalintoihin selittävänä tekijänä lapsen sukupuoli, vai ympäristöstä havaitut viestit ja vihjeet siitä, mikä on ”oikeanlainen” valinta?
- miten kohtaan ja tuen lasta, joka toistuvasti ilmaisee olevansa muuta sukupuolta kuin mikä hänen syntymätodistuksessaan lukee?
- millaisia esikuvia ja ihmisenä olemisen malleja tarjoan lapsille? Ovatko ne stereotyyppisiä vai moninaisia?
- millaista käytöstä palkitsen? Kehunko eri sukupuolta olevia lapsia eri asioista?

Sukupuolisensitiivisyys kannustaa pohtimaan tasa-arvoa ja sen toteutumista uudella tavalla: riittääkö pelkkä lupa valita? Ohjaako lapsen valintoja jokin piiloon jäävä tekijä, kuten pelko kiusaamisesta, kelpaamisesta ja kuulumattomuudesta joukkoon? Miten lapsen valintoja tuetaan, miten niitä huomaamatta rajataan?

Sukupuolisensitiivisyyden vahvuus – ja toisinaan myös hankaluus – on siinä, ettei se tarjoa valmiita toimintamalleja, vaan esittää ehdotuksia pohdintakysymysten lisäksi. Arjen kasvatustyötä tekevät löytävät usein omaan työyhteisöönsä ja lapsiryhmäänsä parhaat ratkaisut itse. Se edellyttää kuitenkin sukupuolittuneiden toimintamallien tiedostamista, jotta niitä voi alkaa purkaa sekä kasvattajan halua

uudistua. Pedagoginen toiminnan dokumentointi auttaa havaitsemaan, onko toiminnan tavoitteiden ja todellisen toteutuksen välillä ristiriitaa. Totuttujen tapojen muuttaminen vaatii aikaa ja armollisuutta itseä ja muita kohtaan. Siksi jo pienet ja konkreettiset tasa-arvotekot sekä rutiinien rikkominen ovat tärkeitä.

Lue lisää:

Hankkeen [yleisönosastokirjoitus](#) Helsingin Sanomissa 9.10.2015

Vanhempainliiton blogiin kirjoitettu [teksti aiheesta kohdataanko lapset tasa-arvoisesti](#).

[Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolten tasa-arvo](#)

[Käsitteet haltuun](#), lyhyt oppimäärä.

*

Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus

Johanna Korhonen

Draamakasvatus on draamallista toimintaa, jolla on kasvatukselliset tavoitteet. Pieni lapsi oppii ja omaksuu asioita leikin ja toiminnan kautta. Draaman kokemuksellisuus ja elämyksellisyys tarjoavat lapselle sadunomaisen paikan kokeilla ja ymmärtää erilaisia ilmiöitä. Draamatyöskentelyssä voidaan käyttää erilaisia työtapoja, joita seuraavaksi esitellään sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta.

Alkutarina

Draamatyöskentely aloitetaan tutustumalla alkutarinaan, joka johdattaa draaman aiheeseen. Tarina voi hyvin olla jo olemassa oleva satu, kertomus, runo, laulu tai sitten haluttuun teemaan suunniteltu uusi tarina. Ohjaajan on hyvä pohtia kiinnostaako valittu aihe kaikkia lapsia. Onko tarinan päähenkilöllä sukupuolta ja jos on, vahvistaako se sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita? Tarvitseeko tarinan päähenkilöllä olla sukupuolta?

Hahmon luominen

Draamaan osallistuvat lapset voivat myös itse luoda tarinassa esiintyviä hahmoja. Yksi lapsi voi käydä makaamaan suurelle paperille, johon hänen ääriviivansa piirretään. Kaikki lapset yhdessä saavat piirtää ja värittää kuvaa ja keskustella uudesta hahmosta. Värejä valitessaan ohjaaja voi miettiä, johdatteleeko lapsia pohtimaan hahmon sukupuolta stereotyyppisten värivalintojen kautta. Jos lapset itse nostavat esille pohdintaa hahmon sukupuolesta, ohjaaja voi vastauksillaan tuoda esille moninaisuutta. Esimerkiksi kun lapset tulkitsevat hahmon tytöksi, koska tällä on silmäripset, ohjaaja voi kehottaa tutkimaan, onko pelkästään tytöillä silmäripset.

Ohjaaja roolissa

Draamassa ohjaaja voi asettua esittämään jotain roolia viedäkseen tarinaa eteenpäin tai tuodakseen siihen uusia ajatuksia. Ohjaaja käyttää roolimerkkiä, esimerkiksi hattua tai huiivia esiintyessään hahmona. On hyvä pohtia tuovatko hahmon ääni, liikkeet ja roolimerkit esille moninaisuutta vai vahvistavatko ne stereotyyppioita. Voisiko esimerkiksi kodin oven avata esiliina päällä päähenkilön isä.

Draamaleikki

Draama on lapsen ja aikuisen yhteistä leikkiä, jossa aikuinen johdattaa leikkiin ja leikkii mukana. Lapset voivat toiminnallaan vaikuttaa leikin ja draamatarinan sisältöön. Yhdessä astutaan tarinan kuvitteelliseen tilaan, esimerkiksi viidakoon tai merirosvolaivaan. Draamaleikissä voidaan käyttää ryhmärooleja, jolloin ryhmän kaikki leikkivät mukana esim. salapoliiseja tai viidakon eläimiä. Ohjaajan on hyvä kiinnittää huomiota kenen ideoihin hän yhteisessä draamaleikissä tarttuu ja saavatko kaikki lapset tilaa osallistua.

Monipuolinen ilmaisu

Äänenkäyttöön, liikkumiseen tilankäyttöön ja tunteiden ilmaisuun liittyy paljon sukupuolistereotyyppioita, jotka ohjaajan on hyvä tiedostaa. Draamassa on luonnollista rohkaista lapsia kokeilemaan monipuolista ilmaisua. Kaikki lapset voivat kokeilla miten perhoset tanssivat kevyesti tai elefantit ottavat suuria ja painavia askeleita. Tunteita voi draamassa käsitellä erilaisten roolihahmojen kautta. Kaikki tunteet ovat sallittuja jokaiselle sukupuolesta riippumatta ja ohjaaja voi vahvistaa tätä ajatusta valitsemalla roolihahmoille epästereotyyppisiä tunteita. Dinosaurius voi olla peloissaan, auto voi surullinen hävittyään kilpailun ja perhoset voivat olla vihaisia.

Kuuma tuoli

Draamassa kuuma tuoli tarkoittaa tuolia, johon joku tarinan hahmoista asettuu istumaan vastatakseen osallistujien kysymyksiin. Pienten lasten kanssa tuoli tarjoaa jokaiselle oman tilan ja vuoron olla keskipisteenä. Tuolissa istuvalla lapsella on puheenvuoro ja silloin toisten on kuunneltava häntä ja odotettava vuoroaan. Lapset voivat tuoda kuumaan tuoliin esimerkiksi valitsemansa pehmolelun, käsinuken tai muun tarinaan liittyvän hahmon konkreettisesti ja muut lapset saavat kyselemällä tutustua tähän hahmoon. Jotkut lapset kertovat mielellään hahmosta, mutta kuumassa tuolissa saa myös istua hiljaa halutessaan.

Lasten osallisuus

Draamatyöskentely ja tarina elävät osallistujien johdattamaan suuntaan, eikä ohjaaja voi etukäteen täysin suunnitella lopputulosta. Ohjaajan kannattaa miettiä erilaisia tapoja osallistaa lapset tarinan kehittämiseen, jotta kaikilla lapsilla olisi mahdollisuus osallistua. Draama herättää usein mielikuvan, että siihen osallistuvan lapsen olisi hyvä olla puhelias, rohkea ja mieluusti esillä. Tietenkin aloitteita tekevät ja innokkaasti osallistuvat lapset helpottavat draamatarinan kulkua, mutta ohjaajan tulee olla tarkkana, ettei jää tämän stereotypian vangiksi. Ohjaajan tehtävä on mahdollistaa jokaisen lapsen tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua draamatyöskentelyyn itselleen tyypillisellä tavalla. Draamasta voi oppia myös tarkkailemalla ja kuuntelemalla.

Ohjaaja voi tuoda draamaan kuvia, joista äänestämällä lapset saavat valita, mihin suuntaan tarina kehittyy. Myös piirtämistä ja saduttamista voi hyödyntää lasten ideoiden kuuntelemisessa. Ohjaajan tulee nähdä stereotyyppien yli ottaessaan lasten ehdotuksia mukaan tarinaan. Esimerkiksi, kun ohjaaja kysyy, mitä laivan kannelta näkyy, saattavat lasten vastaukset olla hyvinkin stereotyyppisiä merenneidoista ja kultakaloista dinosauruksiin ja haihin. Ottaessaan näitä lasten toivomia hahmoja mukaan tarinaan, ohjaajalla on mahdollisuus esittää niitä epätyypillisellä tavalla.

Draaman maailmassa on mahdollista turvallisesti kokeilla uusia rooleja ja erilaisia tapoja ilmaista itseään. Näin ollen draamakasvatus on luonnollinen paikka sukupuolisensitiivisyyden edistämiseen ja huomioimiseen päiväkodissa. Draaman työtapojen avulla voi pientenkin lasten kanssa pohtia tasa-arvoa ja moninaisuutta.

Lue lisää:

Johanna Korhosen opinnäytetyö [Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa](#).

*

Sukupuolen moninaisuus, kieli ja sadunkerronta

Kuura Autere, Setan Transtukipiste

Sukupuolen moninaisuus, transihmisyys tai intersukupuolisuus voivat koskettaa lapsia hyvin monin eri tavoin, joista emme kasvattajina aina välttämättä ole tietoisia: lapsi itse tai hänen vanhempansa, sisaruksensa, isovanhempansa, kumminsa tai perheen ystävä voi olla transihminen tai intersukupuolinen. Tämän vuoksi meidän on syytä olla kunnioittavia kaikenlaisia sukupuolia ja sukupuolikokemuksia kohtaan aina ja kaikkialla, ja viestiä käyttäytymisellämme tätä kunnioitusta työskennellessämme lasten ja heidän perheidensä kanssa.

Lapsuusaikana lapsi voi ilmaista sukupuoltaan monin eri tavoin. Osa näistä tavoista voi aikuisen silmiin näyttäytyä epätyypillisinä. Esimerkiksi sukupuolinormeihin mukautumattomat lapset, sukupuoliristiriitaa kokevat lapset, tyttöpojat ja poikatytöt sekä osa intersukupuolisista lapsista saattavat ilmentää sukupuoltaan tai jotakin puolta siitä käyttäytymisellään – tai sitten ulospäin ei näy mitään sellaista, mikä kiinnittäisi aikuisen huomion.

Myös pienet lapset voivat kokea sukupuoliristiriitaa

Sukupuoliristiriita tarkoittaa lapsen, nuoren tai aikuisen kokemusta siitä, että ei kuulu itselle syntymän yhteydessä määriteltyyn sukupuoleen eikä samastu siihen. Transsukupuolisuus on sukupuoliristiriidan äärimuoto. Pahimmillaan oma ruumis saattaa tuottaa suurta tuskaa, jota kutsutaan kehodysforiaksi. Sosiaaliset tilanteet, joissa tulee kohdatuksi toisin kuin mitä oma kokemus edellyttäisi, voivat myös tuottaa tuskaa tai häpeää. Näitä kokemuksia on jo hyvin pienillä lapsilla. Samoin transvestisuuteen liittyvät tunteet

alkavat usein n. 3-13-vuotiaana. Transsukupuolisista osalla sukupuolisamastumista alkaa tapahtua jo 2-6-vuotiaana, osa jäsentää sukupuolikokemuksensa vasta nuoruusiässä tai vielä myöhemmin, jopa myöhään aikuisuudessa. Sukupuoliristiriitaa kokevilla lapsilla on usein paha olla riittämättömän tuen takia.

Usein ihmisen sukupuolen erityisyyttä, esimerkiksi transsukupuolisuutta, ei pystytä tunnistamaan, ennen kuin lapsi on ehtinyt murrosikään tai jopa aikuiseksi. Toisaalta monet transsukupuoliset ja muunsukupuoliset aikuiset kuvailevat tienneensä itse oman sukupuolensa jo aivan pienenä, samoin moni aikuinen transvestiitti kertoo nauttineensa eri sukupuoleen eläytymisestä - esimerkiksi pukeutumalla - jo pienestä pitäen. Silloin tällöin myös lapsen vanhemmat ovat saattaneet huomata, ettei heidän lapsensa käytös mukaudu ainakaan pelkästään perinteisiin sukupuoliroolimalleihin. Parhaassa tapauksessa lapsen vanhemmat ovat antaneet lapselleen tilaa ilmaista tai ilmentää sukupuoltaan, jolloin lapsen ei ole tarvinnut kantaa yksinäisyyden ja mahdollisesti salaisuuden taakkaa harteillaan koko lapsuuttaan.

Lapsen kaksi vaihtoehtoa ja lapsen hyvinvoinnin tukeminen

Moni sukupuoleltaan erityinen lapsi tiedostaa jo varhain sukupuolisamastumisensa ja ilmaisee itseään avoimesti - ainakin aluksi. Tämä on lapsen toinen vaihtoehto. Mutta monesti käy niin, että hyvää tarkoittavat aikuiset viestivät lapselle huomaamattaan, ettei tämän sisäinen kokemus ole sopiva. Vaikka he haluavat vain lapsen parasta, he saattavat kerta toisensa jälkeen viestiä lapselle, että tälle on olemassa jokin tietty toivottu tapa olla, esim. olla ”poika”, ja että tähän kuuluu joukko ”poikamaisiksi” miellettyjä ominaisuuksia, mieltymyksiä ja toimintaa. Jos käy näin, ja jos lapsi vielä huomaa, että hän saa esimerkiksi enemmän hymyjä ja kannustusta osakseen toimiessaan sisäisen kokemuksensa kanssa ristiriidassa olevalla tavalla, lapsi saattaa alkaa torjua ja salata kokemuksiaan ja voi olla hämmentynyt itsestään. Tällöin hän pystyy sanallistamaan tai nimeämään kokemuksensa vasta nuorena tai aikuisena. Lapsen kehitykselle on tärkeää, että läheiset – erityisesti vanhemmat ja kasvattajat – hyväksyvät hänet ja tukevat häntä, olipa hän millainen hyvänsä. Varhaiskasvattajalla on tässä tärkeä rooli myös vanhempien tukemisessa.

Sukupuoleen kasvaminen ja kieli

Kaikkia meitä lasten kanssa työskenteleviä ja lapsen parasta haluavia yhdistää varmasti halu toimia lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi, ja huoli siitä, että vahingoittaisimme lasta tavalla tai toisella. On hyvä muistaa, että emme voi aiheuttaa lapselle ”väärää” sukupuolikokemusta, vaikka antaisimmekin lapsen eläytyä siihen sukupuoleen, mikä juuri nyt on hänelle tärkeä. Se että perheeseen sattuu syntymään lapsi, jolla on sukupuoleen liittyvää pohdintaa tai joka mahdollisesti kokee sukupuoliristiriitaa, ei kerro mitään siitä, miten hyvin tai huonosti häntä on kasvatettu. Yksittäisen lapsen kohdalla kasvusuuntaa on mahdoton ennustaa varmasti. Kussakin kulttuurissa sukupuolen ilmentämiselle on omia käytäntöjään. Pyrkimys muuttaa lasta ja sovittaa lapsen sukupuolen kehitystä johonkin määrättyyn muottiin saattaa vahingoittaa lasta ja lapsi saattaa syyllistyä, hämmentyä ja alkaa salata kokemustaan.

Kun on kyse pienestä lapsesta, hänen sukupuoli-ilmaisustaan ei voida vielä tehdä varmoja johtopäätöksiä, eikä lapsi itsekään välttämättä ole tietoinen siitä, mitä sukupuolta hän on, tai millaiseksi hän on kasvamassa. Ei voi päätellä, onko hän kenties eri sukupuolta kuin mitä hänen syntymätodistukseensa on merkitty, onko hänen ”epätyypillinen” käytöksensä viite siitä, että hän tulevaisuudessa esimerkiksi rakastuu omaa sukupuoltaan oleviin ihmisiin, tai siitä, että hän on esimerkiksi transvestiitti, transsukupuolinen tai

muunsukupuolinen – vai onko kyseessä ohimenevä vaihe. Olipa kyse mistä hyvänsä, aikuisten on luotava turvallista tilaa kaikille. Tässä yhteydessä aikuisten käyttämä kieli ja puheilmaisuus ovat tärkeitä. Kielen avulla luomme tilaa itse kullekin olla juuri sitä mitä on – tai suljemme toisia ulkopuolelle, jätämme joidenkin kokemuksia huomiotta, vähättelemme jonkun läsnä olevan lapsen tai hänen läheisensä sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua.

Intersukupuolisen lapsen sukupuolikokemus ja sen tukeminen

Kasvattajina meidän on hyvä muistaa, että intersukupuolisuus ei tarkoita sitä, että ihminen välttämättä kokisi ja määrittäisi itsensä intersukupuoliseksi, niin kuin kehokaan ei automaattisesti määritä ihmisen kokemusta ja identiteettiä. Intersukupuolisen tilan kanssa syntynyt lapsi voi siis kokea itsensä joko tytöksi, pojaksi, intersukupuoliseksi tai muuksi (esimerkiksi muunsukupuoliseksi). Lapsi tuskin itse edes tuntee termiä intersukupuolinen, ja riippuu myös vanhemmista, kuinka paljon lapsen kanssa on puhuttu hänen sukupuolestaan. Jotta emme sulkisi ketään lasta ulkopuolelle kielenkäytöllämme, meidän on muistettava aika ajoin todeta, että on olemassa monenlaisia tyttöjä, poikia ja muita. Ja kun tulee puhetta kehon piirteistä, voi ohimennen mainita, että on olemassa monenlaisia pimpeleitä, pimpejä ja pippeleitä, eikä aina voi tietää, minkä kukakin sattuu saamaan: pojalla voi olla vaikka pimppeli tai tytöllä pipperi. On hyvä myös painottaa sitä, että kaikki lapset ovat kuitenkin sillä tavalla samanlaisia, että heillä on lempiruokia ja lempileikkejä ja että on hauskaa leikkiä kaikkien kanssa.

On erittäin tärkeää viestiä intersukupuolisen tilan kanssa syntyneelle lapselle, että hän on hyvä ihan millaisena tahansa, tyttönä, poikana tai muuna. Intersukupuolisen tilan kanssa syntyneelle lapselle ei ole vahingollista, mikäli vanhemmat haluavat valita hänelle niin sanotun kasvatussukupuolen. Yhtä tärkeää on lapsen kasvaessa ja kehittyessä kuunnella avoimin korvin, viestiäkö lapsi, ettei hän koekaan valittua kasvatussukupuolta omakseen. Jos näin käy, lapsen kokemusta tulisi kunnioittaa. Varhaiskasvattajien yhtenä tehtävänä on välittää vanhemmille arvostavasti ja normalisoiden sitä, miten lapsi päivähoitossa itseään ilmaisee ja hahmottaa, olipa lapsen sukupuolen ilmaisu millaista hyvänsä. Lapsella voi tarvittaessa olla päivähoitossa käytössä lempinimi, joka ei sukupuolita häntä. Vanhemmat ovat tietenkin voineet ennakoivasti valita lapselle nimen, joka ei tule yhdistetyksi vain yhteen sukupuoleen. Sukupuolineutraalissa nimessä on se etu, että lapselle jää vuosien saatossa enemmän tilaa määrittää itse itselleen oikealta tuntuvat nimitykset. Toisaalta intersukupuolisen tilan kanssa syntynyt lapsi voi nimenomaan haluta selkeästi sukupuolittavan nimen – sitten, kun hän on ylipäättään huomaa, että osa nimistä on sukupuolittuneita. Pääasia on, että aikuisten asenne ja viestintä lasta kohtaan on kannustavaa, rohkaisevaa, hyväksyvää ja lapsen kokemusta kunnioittavaa.

Tytöt, pojat ja muut

Yksi tapa viestiä, että otamme kaikenlaiset sukupuolet ja sukupuolen kokemisen ja ilmentämisen tavat huomioon, on jättää tilaa sille, että lapsi saa itse määrittellä oman sukupuolensa. Aikuisen kannattaa kuunnella herkällä korvalla sitä, määritteleekö lapsi itsensä esimerkiksi tytöksi, vaikka hänellä onkin pojan henkilötunnus, tai haluaako lapsi ylipäättään tulla sukupuolitetuksi.

Tämä ei tarkoita sitä, että ei voisi puhua tytöistä ja pojista. Mutta jos puhuu tytöistä ja pojista, on tarpeen, ja tilaa-antavaa, että lisää siihen "...ja muut". Aina ei myöskään ole pakko eikä edes hyvä sukupuolittaa. Suomen kieli antaa runsaasti tilaa tälle: meidän on mahdollista puhua lapsista, viskareista, eskareista, koululaisista, oppilaista, kavereista, sisaruksista, serkuista, aikuisista, ope(ttaj)ista, kaupanmyyjistä, poliiseista, kirjastonhoitajista, bussikuskeista, vanhemmista, isovanhemmista, kummeista. Ja kun kaikissa tapauksissa tällaista sukupuolittamatonta yleiskäsitettä ei ole, voi puhua vaikka lapsen tärkeästä aikuisesta, tai esimerkiksi kotiin hakutilanteesta hakijasta, eikä täditellen tai sedätellen, ellei ole varma siitä, miten kyseinen aikuinen itse toivoo itseensä viitattavan. Äideistä, isistä ja veljistä ja siskoista puhuminen on tietenkin paikallaan ja toivottavaa, jos lapsi itse käyttää näitä sanoja perheenjäsenistään.

Sadunkerronta

Toinen tapa välittää lapselle kokemus siitä, että hän ja hänen kaverinsa ja läheisensä ovat hyväksytyjä juuri sellaisina kuin he ovat, on ottaa sadunkerronnassa huomioon sukupuolien ja sukupuolen ilmentämisen moninaisuus. Tämän vuoksi aikuisen on hyvä tutustua jo etukäteen tarinaan, jonka aikoo lapsille lukea. Tähän on koottu ideoita siitä, miten kasvattaja voi olla kunnioittava kaikenlaisia sukupuolen kokemuksia kohtaan sekä sanoja, ja ilmauksia ja muita keinoja, joilla monipuolistaa sadunkerrontaa:

- Ota kirja käteen - tutustu tarinaan ja kuvitukseen.
- Havainnoi, miten tarinan henkilöitä ja kuvia on sukupuolitettu.
- Leiki rohkeasti, kokeile, kuvittele, miten tarinan voisi kertoa toisin – ja vielä toisin... ole joustava.
- Vaihda päähenkilöitten nimiä ja sukupuolittavia ilmauksia
- Kokeile välillä kertoa tarina täysin ilman sukupuolittavia ilmauksia korvaten ne esim. sanoilla "lapsi", "vanhempi", "aikuinen", "sisarus"...
- Jos käytät ilmaisuja tyttö, poika, mies, nainen, käytä välillä myös ilmaisuja muu tai muunsukupuolinen.
- Rohkaise lapsia kuvailemaan tarinan henkilöitä heille mieluisilla sanoilla

Sanoja, ilmauksia ja muuta muistettavaa sadunkerrontaan

Seuraavaan on koottu vaihtoehtoisia ilmauksia ja sanoja, joita voi käyttää ja vaikka vaihdella eri kerrontakerroilla:

- Vekara, napero, muksu, nappula, tyllerö, viikari, prinssissa, ipana, mukelo, vintiö, nuppunen, murmeli, muumi, poikanen, pentunen, mukula, kersa, kakara => keksi lisää...
- Päähenkilön nimeä voi myös vaihtaa: Marjatta/ Veeti ("Tänään matkaan lähtee Veeti") ottaen huomioon lasten pysyvyyden ja toiston tarpeita.
- Nimeen tai sukupuolittavaan ilmaukseen voi yhdistää sukupuolinormeja haastavan määrään: Taavi-tyllerö; pojantyllerö, Marjatta-viikari; tytönviikari.
- Muista, että kuka vain lapsi voi samastua tarinan päähenkilöön tai muihin hahmoihin riippumatta lapsen syntymässä määritetystä sukupuolesta.

- Syntymässä pojaksi määritetty voi fanittaa Bratzeja tai syntymässä tytöksi määritetty rakastaa Prätkähiiriä.
- Tue lapsen samastumista hänen valitsemaansa tarinan henkilöön riippumatta lapsen syntymässä määritetystä sukupuolesta.
- Kutsuessaan lapsia satutuokioon voi käyttää luovasti kieltä: ”Tulkaapas, nuoriso!”; ”Tulkaapas, lapset!”

Tutustu myös tekstikokoelman lopun liitteisiin, joista löydät lorun **Kolmesta karhusta** ja lastenlaulun **Lastenjuhla kaikkein hauskin** Saku Sammakon säveleen **uudelleenkirjoitettuna** versiona.

Varhaiskasvattajan muistilista kaikkien lasten ja heidän perheidensä yhdenvertaiseen kohtaamiseen:

- Hanki ja jaa asiallista tietoa sukupuolen moninaisuudesta.
- Tutustu ja käytä: www.tasa-arvoinevarhaiskasvatus.fi
- Ole avoin ja hyväksyvä lapsen sukupuolen ilmentämiselle.
- Jätä lapsen kasvusuunta avoimeksi!
- Mieti kussakin tilanteessa, onko todella tarpeen jakaa lapsia tyttöihin ja poikiin tai lasta määrittää tytöksi tai pojaksi vai voisiko asian ilmaista toisin
- Muista lapsilähtöisyys, dialogisuus, sukupuolen moninaisuuden tuntemus ja arvostus.

Lopuksi

Varhaiskasvattajan hyvän työn edellytyksiin kuuluu omien sukupuoleen liittyvien uskomusten pohdinta, ja oman trans-, inter-, bi- ja homofobian kohtaaminen ja työstäminen. Tässä armollisuus itseä kohtaan on tärkeää: meillä kaikilla on ennakkoluuloja. Kun tunnistamme omamme, meidän on helpompi toimia siten, että ne eivät ohjaa toimintaamme.

Sanasto

- Intersukupuolisuus: synnynnäinen tila, jossa yksilön fyysiset sukupuolta määrittelevät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen.
- Kehodysforia: oma ruumis ja sen itselle vääränlaiset sukupuolipiirteet tuottavat ihmiselle pahimmillaan suurta tuskaa, jota kutsutaan dysforiaksi.
- Muunsukupuolinen: muunsukupuolinen voi olla sekä että, jotakin mieheyden ja naiseuden väliltä tai sitten tyystin ulkopuolella tätä jakoa.
- Sukupuoliristiriita: lapsen, nuoren tai aikuisen kokemus siitä, että ei kuulu itselle syntymän yhteydessä määriteltyyn sukupuoleen eikä samastu siihen.
- Transihminen: yleiskäsite, jolla usein kuvataan kaikkia, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu joskus tai aina eroaa odotuksista sille sukupuolelle, johon heidät syntymähetkellä määriteltiin. Transihmisiin kuuluvat transvestiitit, muunsukupuoliset ja transsukupuoliset.
- Transsukupuolinen = transsukupuolisen ihmisen kokemus omasta sukupuolestaan ei vastaa hänen syntymässä määriteltyä sukupuoltaan. Transsukupuolisen sukupuoli-identiteetti voi olla mies, nainen tai esimerkiksi muunsukupuolinen.
- Transvestiitti: mies tai nainen, joka voi eläytyä eri sukupuoliin. Hänellä on tarve ilmentää ajoittain sekä

maskuliinista että feminiinistä puolta itsessään esim. pukeutumalla, muuttamalla ääntään tai harrastusten kautta.

Transtukipiste

- Osa valtakunnallista Setaa vuodesta 1994
- Tuottaa psykososiaalisia tukipalveluja transihmisille, intersukupuolisille ja heidän läheisilleen
- Yksilö-, pari- ja perhetukea
- Vertaistukea: mm. pienten lasten ja heidän vanhempinsa vertaisryhmät
- Nettitukea
- Ammatillinen sukupuolen moninaisuuden asiantuntija
- Keskeinen periaate: asiakkaan itsemäärittelyoikeus
- www.transtukipiste.fi
- eeppu.autere@seta.fi

Kokemuksia kentältä – paneelikeskustelun kooste

Miten tasa-arvotyö kiireisessä arjessa sujuu ja mitä se kasvattajilta vaatii? Aiheesta kuultiin kokemuksia ja näkemyksiä paneelikeskustelussa Helsingin Annantalolla 2.6.2015 järjestetyssä seminaarissa. Kaikki paneeliin osallistuneet päiväkodit ovat osallistuneet hankkeen täydennyskoulutuksiin eri vuosina.

Dialogia kävivät

Anna Alanen (päiväkodinjohtaja, päiväkotikoti Ketunpesä/Sateenkaari Oy, Turku)

Cosmo Fihlman (lastenhoitaja, päiväkotikoti Pajalahti, Helsinki)

Pia Mansikkaviita (päiväkodinjohtaja, päiväkotikoti Pajalahti, Helsinki)

Pia Pikkarainen (päiväkodinjohtaja, päiväkotikoti Lyckobo/Sateenkaarikoto Oy, Turku)

Maija-Liisa Rantalainen (lastentarhanopettaja, päiväkotikoti Tonttula, Helsinki) ja

Reija Katainen, Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke

Miten ja mistä toiminta sukupuolisensitiivisyyden kanssa teillä alkoi?

Lyckobo:

Yksi meidän päiväkotimme äiti, joka istui yhdistyksen hallituksessa, oli kiinnostunut aiheesta ja ehdotti, voisimmeko nostaa sukupuolisensitiivisyyttä enemmän esiin. Meille tämä sopi. Ensin meillä järjestettiin

vanhempainilta, jonne tuli Sara Sundell Folkhälsanilta puhumaan. Se oli koulutustilaisuus sekä vanhemmille että työntekijöille, ja oli hedelmällinen juuri siksi kun siellä oli vanhemmatkin mukana.

Ketunpesä:

Kaikkien sateenkaarikodon päiväkotien vasuun kirjattiin jo vuonna 2013 sukupuolisensitiivisyys, mutta meistä johtajatasolla alkoi tuntua että kirjauksesta huolimatta emme olleet saaneet sitä kuitenkaan elämään arjessa. Meillä vasu on tiiviissä vuoropuhelussa vanhempien kanssa, ja kun toivetta tuli sieltä suunnalta, niin lähdettiin asiaa edistämään. Vuonna 2014 saimme sitten koulutusta koko henkilökunnalle.

Pajalahti:

- Olin käynyt hankkeen seminaarissa keväällä 2014, jossa kunnolla oikein innostuin asiasta. Lähdin edistämään asiaa viemällä Tasa-arvoisen kasvattajan muistilistan edelliseen päiväkotiin jossa työskentelin ja vastaanotto oli ihan hyvä. Sitten kuulin jälkepäin että yksi kollegoista oli kokenut sen vähän jopa haistatteluna, vaikka en ollut sitä niin tarkoittanut. Siitä jäi se tunne, että Pajalahdessa lähdin tosi varovasti liikkeelle. Aloitin Tasa-arvoisen kasvattajan muistilistalla, nostin sitä henkilökunnan kanssa esille ja näytin Pialle (johtaja, toim.huom.), joka heitti bensaa liekkeihin ja siitä se sitten lähti pyörät pyörimään eteenpäin kivasti.

- Lisäksi meillä yksi henkilökunnasta oli tehnyt kandintyönsä aiheesta ja sitten meiltä oli henkilökuntaa hankkeen kouluttajakoulutuksessa. On vahva pohja, josta on hyvä lähteä liikkeelle.

Tonttula:

Me lähdimme mukaan pilottihankkeeseen vuonna 2010, kun tuli ilmoitus, että yhteistyöpäiväkoteja etsitään. Henkilökohtaisena tavoitteenani oli oman työn tutkiminen. Kun on pitkään tehnyt tätä työtä, halusi nähdä että onko jo niin luutuneita toimintatapoja, ettei enää itsekään huomaa mitä tekee. Vaikka mielestään on tasa-arvoinen. Videointi houkutti tässä kaikkein eniten, koska se on paras tapa itse nähdä mitä tapahtuu. Meiltä osallistui kuvauksiin vuosina 2010 ja 2012 kaksi eri ryhmää.

Aika nopeasti syntyi yhteinen ajatus että asia on tärkeä. Kuitenkin se on ollut vähän hankalaa, että koko henkilöstö ei ole osallistunut koulutuksiin, vaan osa on kuullut teemasta meidän muiden työntekijöiden kautta. Työntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Meillä ollaan menty niin päin, että ollaan tehty asioita käytännön tasolla ja nyt kun kirjoitetaan vasu pitkälti uudestaan, niin kirjataan tämä sitten sinne.

Teillä Tonttulassa on siis videoitiin kahtena eri vuonna. Miten työntekijät suhtautuivat?

Osa oli aluksi että kauheeta, onko ihan pakko, mutta jo ensimmäisten kuvausten jälkeen meille näytettiin paljon myös niitä hyviä asioita mitkä meillä menee hyvin. Siitä sai myös kannustusta itselleen. Sitten kun kuvaukset oli tehty ja nauhoja käyty läpi, tuli se tunne että eihän tämä niin kamalaa ollutkaan. Sen alkukauhituksen yli päästyä oltiin sitä mieltä että tähän oli hyvä juttu. Esimerkiksi yksi lastenhoitaja omaa toimintaansa nauhalta nähtyään oli yllätynyt että noinko mä oikeasti oon tehnyt, eli konkreettinen valaistuminen siinä tuli hyvin.

Vaatiko kuvaus jotain erityisiä käytännön järjestelyjä?

Tonttula:

Ei. Nopeasti sekä työntekijät että lapset tottuivat kameraan eikä sen olemassaoloa enää edes muistanut ensimmäisen kuvauskerran jälkeen.

Tehtiinkö teillä muilla videokuvausta tai käytittekö joitain muita menetelmiä arjen havainnointiin?

Lyckobo:

Meillä ei lähdetty kuvaamaan, mutta maaperä tälle asialle oli jo valmiiksi hyvin hedelmällinen. Koska vanhemmat oli mukana, se asetti meille selkeitä paineita samantien ruveta toimeen. Ja me jouduttiin aika nopeasti karsimaan arjesta sellaisia luutuneita käytäntöjä joihin kukaan ei ollut aiemmin kiinnittänyt huomiota, vaikka olimme luulleet olevamme avarakatseisia. Sellaisia pieniä asioita, kuten kuravaatteiden järjestely. Sen jälkeen vaan puhtaasti keskustelemalla ja reflektoimalla. Vanhemmista osa oli aktiivisesti mukana alussa.

Ketunpesä:

Meillä oli hankkeen koulutus, josta saimme paljon hyviä kysymyksiä, joita lähdimme pureskelemaan ja vietiin niitä sitten ryhmävasujen tekemisen hetkeen. Meillä myös on pieni päiväkotikiitos ja olimme sitä mieltä, että meillä on asiat jo tosi hyvin. Mutta näiden kysymysten herättämien pohdintojen kautta huomasimme esimerkiksi, että meillä oli paljon turhia sukupuoliin liittyviä ilmaisuja, joita käytimme. Paljon mietimme kuka jakaa mitenkään lapset ryhmiin, miten lapsia puhutellaan tai kiusoitellaanko yhdessä paljon leikkivää tyttöä ja poikaa tykkäämisestä. Näitä asioita nostettiin esiin ryhmävasun tekemisen hetkellä ja sillä heräteltiin henkilökuntaa huomaamaan, ettemme kaikessa olekaan niin tasa-arvoisia kuin ajattelimme olevamme. Keskityimme nimenomaan siihen että jokainen kasvattaja mietti itse itseään ja omia toimintatapojaan, että miten kohtaa lapset arjessa.

Kysymysten kautta keskusteleminen on tosiaan hyvä tapa lähteä liikkeelle ja se on tietysti videoinnin ohellakin ihan keskeistä.

Pajalahti:

Kysymysten kautta keskusteleminen olisi meilläkin hyvä juttu. Meillä on iso talo ja 9 tiimiä, joten asia pitäisi toteuttaa yhden tiimin kanssa ikään kuin pilottina.

Ketunpesä:

Ryhmävasuun vaikka parinkin kysymyksen vieminen on hyvä tapa myös aloittaa. Ottaa jonkun yhden asian, niin kuin vaikka eteistilanteet.

Pajalahti:

Meillä tänä päivänä tämä polku on siis ollut se, että kun kiinnostus aiheeseen heräsi, saimme pedailtaan koulutuksen kahden eri tiimin kaikille työntekijöille, jotka vaan pääsivät paikalle. Melkein kaikki. Kun on iso talo, sinne mahtuu monenlaisia ihmisiä ja monenlaista asennettakin tätä kohtaan. Osalle tulee melkein pä automaationa, että on todella hyvä puhua näistä, mutta sitten taas olen aistivinani myös että se epäilyksen siemenkin on. Koulutuksen jälkeen keskustelu kuitenkin muuttui työyhteisössä, tietoisuus lähti uudelle

tasolle.

Ketunpesä:

Meillä oli sama. Vaikka nämä asiat olivat vasussa ja sen on jokainen lukenut, ei välttämättä edes tiedetty alussa miten sitä lähdetään toteuttamaan. Meilläkin oli sitten iltakoulutus ja kun tästä henkilöstölle kerroin, niin tuli kommenttia, että mitä te nyt olette keksineet ja kyllä me tämä jo osataan. Koulutuksessa sitten esitettiin hyvin kriittisiäkin kysymyksiä, mutta sitten kun ilta eteni, alkoi ajatuksia ja uteliaisuutta herätä ihan toisella tavalla.

Esimerkiksi kehutaulukkoa on käytetty ja hyödynnetty todella paljon päiväkodissa, jossa on maahanmuuttajataustaisia lapsia. He ovat kokeneet että siitä on ollut apua.

Kysymyksistä yleensä herää hyvää keskustelua. Mutta ei saisi jäädä vain siihen, vaan sitten alkaa viedä ajatuksia käytäntöön.

Tonttula:

Sellainen jatkuvan keskustelun ylläpitäminen on hyvä tavoite. Se on jo iso lähtökohta että kaikki olisivat tietoisia asiasta, koska jos on tietoinen, sitä ylipäänsä alkaa ajatella. Jos jaksaa ruokkia keskustelua jatkuvasti, niin silloin se ajatus myös kehittyy kaikkien päässä. Esimerkiksi Tasa-arvoisen kasvattajan muistilistan avulla me ollaan paljon pohdittu mikä on vaikea alue kullekin tai tärkeä alkaa purkaa. Ei ole varmaan olemassa yhtään päiväkotia jossa ei välillä tuntuisi että täällä on vain kaksi ihmistä töissä ja mistään ei saa sijaisia ja on kiire. Ja kaiken tämän rumban seassa olisi tosi tärkeää että on joku joka jaksaa ylläpitää sitä keskustelua ja muistuttaa. Sen ei aina tarvitse olla sama tyyppi, vaan toivottavasti useampi.

Ketunpesä:

Ja sitten myös sitä armollisuutta itselle, kyllähän sitä itse kukin välillä juoksee päin seinää tämän asian kanssa. Meillä oli tämän vuoden vappujuhlat, joissa laitettiin lapsille kynsilakkaa. Siinä tuli vastaan todella kaunis käsipari, johon sanoin että ”mitä ihanaa te tytöt laitoitte” ja siitä yksi sanoi minulle todella vihaisena että ”hei mä oon kuule poika”. Siinä sitten nolona ajattelin, että minä joka olin niin perehtynyt aiheeseen, tein tällaisen moka.

Sen jälkeen meillä oli lasten kanssa pitkä keskustelu siitä, että kuka tahansa voi käyttää kynsilakkaa. Tämä oli todella hyvä muistutus itselle, kuinka tämä ei todellakaan ole aina helppoa ja että kukaan ei aina toimi täydellisesti – siksi pitää olla itselle armollinen.

Tonttula:

On tärkeää pystyä tunnustamaan myös omat mokansa, niistä voi keskustella työkavereiden kanssa.

Pajalahti:

Ja se itsereflektointi vai paikoin olla tosi kivuliasta, mutta se kantaa hedelmää tosi pitkälle kun sitten on käsitelty ne asiat.

Mitä muita menetelmiä tai keinoja arjessa käytätte aiheeseen liittyen?

Lyckobo:

Me käytetään paljon leikkiin jakamista ja leikkiparien sekoittelua mm. lelupussien avulla. Se on sellainen

arkipäivän menetelmä johon lapset on tottuneet ja tietävät että aina tässä kohtaa päivää meillä on tällainen ja silloin ei saa valita. Siihen opitaan pikkuhiljaa toimimaan siinä tilanteessa vaikei se kestäisikään kauaa. Se on erittäin hyvä työkalu lasten ennakkoluulojen purkamiseen, esim. voin leikkiä pienen tytön kanssa vaikka olenkin iso poika. Kykenen ottamaan sellaisia leluja jotka eivät ole entuudestaan tuttuja. Siinä opitaan siirtymään omalta leikkimukavuusalueelta jonnekin muualle.

Pajalahti:

Se on iso juttu.

Tonttula:

Me tehtiin leikkihavainnointia: missä lapset leikkii, leikkiikö lapset aina samojen kavereiden kanssa samoissa paikoissa, onko meidän ympäristö tarkoituksenmukainen. Niiden pohjalta aloimme vähän miettiä asioita uudestaan. Ja sitten toisiamme havainnoitiin myös ja niistä sitten puhuttiin palaverissa.

Pajalahti:

Me jaoimme havainnointitehtävät koulutussivuston teemojen perusteella (www.tasaarvoinenvarhaiskasvatus.fi). Tämä on ison talon etu – eri tehtäviä ja osa-alueita pystyi pilkkomaan. Yksille sukupuolen moninaisuus, toisille kirjainventaario. Oli käytössä kehutaulukko, toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma ja kirjainventaario. Jokainen sai oman osa-alueensa mihin perehdytään ja sitten sovittiin päivämäärä kolmen kuukauden päähän jolloin pidettiin purkupalaveri. Kiire tuli tietysti vastaan.

Minua kiinnostaa kieli ja vuorovaikutus ja otin sen havainnoitavaksi. Eli miten lapsista puhutaan, millaisia ilmaisuja käytetään toisistamme ja lapsista. Lupasin tiimipalaverissa kertoa mitä huomasin. Esimerksi onko tytöt aina prinsessoja ja pojat hurjia sankareita. Sitten niistä keskusteltiin.

Yleisökysymys:

Mikä oli se ero tai muutos, joka kertoi, että nyt tämä alkoi toden teolla itää?

Ketunpesä:

Ihan ensimmäinen muutos oli henkilökunnan keskustelu. Vastavuoroinen, spontaanisti syntynyt rupattelu ”hei mä teen noin”. Leikkien ja leikkikokoonpanojen sekoittelun myötä lapset alkoivat automaattisesti leikkiä enemmän keskenään, eikä voinut enää niin selkeästi erottaa, että on tietyt kaveriporukat. Se kertoi, että aikuiset ovat nyt onnistuneet välittämään toisenlaisia arvoja, kun muutos näkyi lasten toimintapiirin laajenemisena.

Tuliko teille jotain yllätyksiä havainnoimisen jälkeen tai sen myötä?

Lyckobo:

Vaikka meillä oli niin sanotusti hedelmällinen maaperä aiheelle, niin koulutuksen jälkeen aloimme huomata kuinka paljon korjattavaa oli. Pieniä ja yksinkertaisia asioita, kuten kurahousut jotka olivat tyttöjen ja poikien riveissä. Ja että oltiinkin ikään kuin oppikirjaesimerkki siitä kuinka kaikki ns. ”huonot asiat” toteutuivatkin meillä. Vaikka luulimme olevamme tasa-arvoisia. Sitten niitä karsittiin pikkuhiljaa pois.

Ketunpesä:

Meillä taas ei ollut niinkään sellaista, että lapsille jaettaisiin tähtiä ja sydämiä sukupuolen mukaan, vaan

enemmän sitä miten kasvattajina mielletään asioita. En tiedä kumpi on lopulta helpompaa, niiden pienien konkreettisten asioiden muuttaminen vai se, että omaa asennetta kammetaan vähän eri suuntaan kuin ennen.

Esimerkiksi oli pikkupoika joka ihasteli 3-vuotiaiden ryhmässä toisen lapsen hametta moneen kertaan. Sitten yhden viikonlopun jälkeen poika tuli innoissaan näyttämään kun äiti oli ostanut samanlaisen hameen. Me kaikki sitten ihailimme sitä. Tällaisissa tilanteissa on hirveä merkitys sillä onko kasvattaja aidosti innostunut lapsen kanssa, vai tuleeko se jotenkin vastentahtoisesti se ihailu.

Tonttula:

Meidän päiväkodissa oli tämä klassinen esimerkki pojasta vaaleanpunaisessa rimpsumekossa. Se oli hänellä lempivaate, joka oli ollut jo ennen kuin hankkeeseen mukaan lähdettiin ja täytyy sanoa että meidän talon lähtötilanne jo oli sellainen, ettei se mekko ollut mikään iso asia kenellekään. Hän viihtyy siinä ja so what.

Me aloimme miettiä ehkä enemmän tällaisia käytännön asioita, kuten sukupuolesta riippumatta kenen annan keskeyttää, kuka saa huomion nopeimmin, ketä autetaan missäkin tilanteessa, ketä käytetään apulaisina, onko retkelle tyttö-poika –parit lähdössä ja mikä siinä on pointtina, istuuko penkillä tytöt ja pojat vuorottain, jotta tilanne pysyisi rauhallisempana. Näitä asioita ei ollut kaikilla, koko aikaa ja jatkuvasti, mutta näitä esimerkkejä arjesta kuitenkin nousi. Minusta meillä oli valmiiksi sellainen ilmapiiri, että kukin saa olla sellainen kuin on ja sitä arvostetaan ja kunnioitetaan. Hyvin vähän tätä ennenkään oli sellaista puhetta aikuisilta, että jotkut asiat ovat tyttöjen ja jotkut poikien.

Pajalahti:

Meilläkin oli otollinen maaperä tälle, mutta huomasin kuitenkin, että kasvattajat saattoivat vähän liikaakin tuudittautua siihen ajatukseen, että ”kyllähän me jo toimitaan näin”. Ennen kuin lähdettiin systemaattisesti tarkastelemaan asioita havainnoimalla, niin ajatus oli, ettei meillä ole ongelmia tässä. Mietin, mutta jätin sanomatta, että enpä usko. Seuraavana aamuna kun tulin aamuvuoroon, työkaveri oli tulostanut valmiiksi kahdenlaisia värityskuvia: supersankarit ja prinsessat. Sitten kun poika tuli huoneeseen, kollega ojensi automaattisesti hänelle supersankarikuvan ennen kuin lapsi edes ehti katsoa niitä kuvavaihtoehtoja. Kysyin kollegalta, että huomaitko mitä tapahtui ja hän oli että ohhoh, totta.

Olen myös huomannut, että mitä tietoisemmaksi tulee omasta toiminnasta ja kiinnittää huomiota näihin asioihin, niin ei voi välttyä enää missään siltä sukupuolten väliseltä eriarvoisuudelta. Se tulee kaikkialla aika räikeänä, kuten mediassa, lastenohjelmissa, vaatekaupassa...

Tonttula:

Taitaa olla aika sisäänrakennettuna ihmisessä se, että kun tuodaan jokin uusi asia pöytään, niin ensireaktio on se, että kyllähän me tämä jo osataan. Siksi se videointi on niin hirveän hyvä, voi pilkkoa asioita pienempiin osa-alueisiin. Kannustan edelleen vaan tekemään sitä videointia, koska siinä ei pääse pakoon sitä millä tavalla puhuu ja toimii. Sen jälkeen ei voi enää sanoa että en minä tee niin.

Ketunpesä:

Oeellista on myös se kasvattajan esimerkki. Että jos meillä vaikka portti repsottaa saranoista, niin kyllä se on sitten kasvattaja, joka sen porakoneen käteen ottaa, eikä odoteta viikkoa että huoltomies tulee korjaamaan. Että kasvattajakin menee sieltä omalta mukavuusalueelta pois. Sen jälkeen se työkalukaan ei ole niin hirveän pelottava väline.

Yleisökommentti:

Tuntuu, että lapsilla on aika vahvana ne tyttö/poika -jutut, mutta aikuisilla ne tuntuu tasaantuneen.

Lyckobo:

Se, että aikuinen alkaa kiinnittää ensin huomiota itsessään näihin asioihin, niin siitä on helppo purkaa niitä lasten kanssa. Ja se on ainakin minun työssäni ollut ehkä se suurin muutos. Lasten on helppo hyväksyä se, että minulla on porakone kädessä, koska olen johtaja. Mutta jos sen tekisi joku muu, niin se herättäisi kyselyä. Meillä on talossa miespuolisia työntekijöitä. Mutta koska miestyöntekijä leipoo ja laittaa ruokaa, hän onkin ehkä nainen. Minulle on väitetty, että totta kai hän on tyttö koska hän laittaa ruokaa. Sitten kysyn, että "miten niin" ja tällaisia keskusteluja käydään paljon.

Yleisökommentti:

Tässä on varmaan paljon alueellisia eroja ihan saman kaupunginkin sisällä. Minusta tuntuu, että siellä missä itse olen töissä, suurin osa isistä hoitaa lapsia ja leipoo.

Lyckobo:

Ja perheiden välillä on isoja eroja.

Yleisö: Olen kiinnittänyt siihen huomiota miten päiväkodissa suhtaudutaan esim. miesopiskelijoihin, kun ollaan kuitenkin suhteellisen naisvaltainen ala. Palaverissa johtaja sanoi, että meillä onkin nyt kesällä miesopiskelija töissä, että eikö olekin ihanaa kun nyt pojat pääsevät pelaamaan jalkapalloa. Opiskelijat enemmän kuin miestyöntekijät tuntuu saavan tätä osakseen. Se on meidän aikuisten antamassa esimerkissä aika tyypillinen tapa ja se välittyy lapsille.

Pajalahti:

Hyvä kun nostit esille, koska olen aiemmin opiskelijana ja nyt ammattilaisena törmännyt asiaan mitä en siedä ollenkaan, eli varhaiskasvattajien tädittelyyn ja sedittelyyn. Pahimmillaan uuden perheen tullessa paikalle juuri minun kohdallani usein kuulee, että "ai kun hienoa kun sinä olet täällä, nyt saa lapset vähän miehen mallia". Nykyisin olen jo rohkaistunut sanomaan, että en ole täällä tarjoamassa miehen mallia, vaan varhaiskasvatusta. En halua itsekään tulla kohdatuksi sukupuolen perusteella, joten se on ihan yhtä kauheaa mitä siellä lasten maailmassa tapahtuu kuin että miten se heijastuu aikuisten käytöksessäänkin.

Yleisökommentti:

Meille hankittiin kaksi uutta leikkivälinettä, avaruusalus ja prinsessalinna. Yksi lastenhoitajista esitteli niitä, että "tässä on tytöille tällainen prinsessalinna ja pojille avaruusalus". Huomautin sitten, että eikö myös pojat voi leikkiä prinsessalinnalla ja tytöt avaruusaluksella, että oletko koskaan ajatellut millaista viestiä annetaan, niin hän sanoi että "Äh, ei kai sillä ole niin väliä mitä minä sanon". Jäin siinä itse miettimään, että millä tavalla perustelen sen että kyllä sillä on väliä?

Pajalahti:

Lapsethan imee aikuisista kuin sienet sen miten aikuiset toimii ja sanoo. Mallioppiminen on vahvaa.

Samalla jos joku ihminen sanoo noin, että eihän sillä ole väliä mitä minä sanon, niin sehän on itsensä vähättelemistä. Eihän se ole hyvä asia.

Tonttula:

Ja me ollaan niin pitkä aika lasten elämässä heille tärkeitä ihmisiä, että meidän sanoilla on väliä. Tai jos joku kuittaa sillä että ”sehän oli vain se yksi kerta kun sanoin niin”, niin kyllähän lapset rakentaa koko ajan niistä yksittäisistä kerroista minäkuvaansa. Jos ohjataan koko ajan johonkin tietynlaiseen toimintaan tai puhutaan koko ajan jollakin tavalla, niin kyllä se alkaa iskostua sinne. Eli olisi tärkeää tajuta kuinka ne ”pienet” asiat ei lopulta ole sellaisia, vaan kaikki vaikuttaa. Aina voi kuitenkin niitä asioita paikata. Kuten aiemmin sanottiin, niin on hyvä olla itselleen ja muille armollinen, mutta asioita voi myös aina paikata ja seuraavalla kerralla toimia toisella tavoin. Ja tiedostaa, miten tärkeää on se tapa millä tavalla lapsille esittelee maailmaa ja heidän mahdollisuuksiaan.

Ja sitäkin voi miettiä, että onko ne aikuisista pikkujutuilta vaikuttavat asiat lapsille pikkujuttuja. Me ei aikuisina voida päättää mikä lapselle on pieni asia.

Ketunpesä:

Ja varmaan jokainen on huomannut arjessa, että sanoo jotakin – ihan mitä tahansa – työkaverille ja hetken päästä kuulee sen saman toistettuna sieltä lattiatasolta.

Yleisökysymys:

Kun teillä oli koulutusta vanhempien kanssa, niin tuliko siellä mitään kielteistä kommenttia tai vastustusta?

Lyckobo:

Ei oikeastaan. Ja kun aiemmin mainittiin se hedelmällinen maaperä, niin tarkoitin että meillä jo ennen tätä tytöt pelasivat sählyä ja pojat käyttivät mekkoa eli sillä tavalla se oli jo tuttua. Epäilyjä tuli, mutta ehkä henkilökunnalta enemmän kuin vanhemmilta.

Osalta henkilöstöä tuli vahvana ajatus, että se on turhaa koska yhteiskunta ei ole tässä mukana muuten, eli juuri siksi kun ne vaatekaupat lelut ym ovat niin vahvasti sukupuolittuneet. Että tämä on niin tuulimyllyjä vastaan taistelemista että miksi meidän pitää ryhtyä tällaiseen kun se ei auta mitään. Mutta toisaalta oli heti myös äärettömän innostuneita työntekijöitä, joilla sitten saattoi olla tällaista ajattelua, että juuri ne raisut tytöt ja mekkoja käyttävät pojat ovat niitä hyviä malleja, mutta eihän sen näinkään pidä olla. Kaikenlainen sukupuolen ilmaisu on yhtä arvokasta. Tällaisia asioita me puntaroimme alussa aika paljon.

Toisaalta myös tietyt traditiot olivat niitä mitkä olivat kiperiä paikkoja, esimerkiksi Lucia, mikä ruotsinkielisissä päiväkodeissa on tärkeä asia. Kun se joulu tulee ja Lucia-kulkue rakennetaan, niin kun sinä vuona Luciaksi valittiinkin pieni poika, niin osasta henkilökuntaa se ei ollut enää kivaa. Että Lucian kuuluisi olla isojen tyttöjen juttu pelkästään. Eli siinä tultiin niin vahvan tradition puolelle että me jouduttiin käymään siitä keskustelua. Sitten se poika itse vetäytyi siitä pois.

Ketunpesä:

Kun tuli itsenäisyysjuhla ja valittiin presidenttiparia, niin kaksi poikaa tuli äänestetyksi siihen tehtävään. Ei siinä henkilökunnan tai lasten puolesta ollut mitään, mutta toisen pojan isän kanssa sitten käytiin hyvin pitkä juttutuokio siitä mitä minä oikein kuvittelen kun toimin näin. Mutta siitä päästiin sitten eteenpäin ja niin meillä oli pojat presidenttiparina ja äänestettiin vielä adjutantti, joka oli tyttö.

Yleisö: Kysyisin vielä siitä kun sanoitte että teillä on maahanmuuttajaperheitä, niin miten he ovat suhtautuneet tähän sukupuolisensitiivisyyteen?

Ketunpesä ja Lyckobo:

Niissä taloissa, joissa on ollut paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia, aiheesta on vanhempien kanssa keskusteltu nimenomaan lasten osallisuuden ja äänestämisen kautta. Osallisuus on lähtökohta.

Tonttula:

Meillä vanhempien kanssa ihan yleisesti on juuri siitä, että tarkoitushan ei ole pakolla kääntää niitä sukupuolirooleja toisin päin, vaan ollaan tuotu vahvasti esille sitä, että jokainen saa olla sellainen kuin on. Että jokainen saa toteuttaa itseään siten kuin tahtoo eikä olisi niitä ulkoa päin tulevia raja-aitoja. Ja siihen me pyritään, ei siihen että poikien tulisi leikkiä pelkästään nukeilla tai tyttöjen tehdä jotain muuta.

Yleisökommentti:

Tuli mieleen siitä kun puhuttiin, että tämä tuntuu tuulimyllyjä vastaan taistelemiselta, niin vaikka emme pystykään yhtäkkiä muuttamaan markkinataloutta vähemmän sukupuolittuneeksi, niin me pystytään tekemään lapsista mediakriittisiä kansalaisia nostamalla esille näitä asioita.

Lyckobo:

Ja kun media tai yhteiskunta on tällainen ja juuri sen takia tämä on tärkeää.

Ketunpesä:

Ja myös arvovapaassa kentässä mahdollistaa lapsen itsetunnon kasvu, juuri näin kuin sanottiin, että saa olla sellainen kuin on. Se ei tarkoita neutraaliutta.

Yleisökysymys:

Minkälaisia keinoja teillä on siihen, jos tulee uusi opiskelija harjoitteluun tai uusi työntekijä, jotka eivät vielä tunne asiaa? Miten kerrotte asiasta?

Ketunpesä:

Opiskelijat yleensä seuraavat työyhteisön käytäntöjä. Esimerkiksi meillä kahden talon välisessä jalkapallo-ottelussa oli sääntönä, että kentällä oli aikuisia, kaikkia sukupuolia ja eri ikäisiä lapsia. Lapset saivat valita ketkä aikuiset tulevat kentälle ja valituista toinen sanoi että ”en mä ainakaan tule, en osaa pelata”, niin sanoimme että opit siinä kun siellä kentällä seisot. Työelämässä pitää mennä omalle epämukavuusalueellekin. Eli pyritään välittämään esimerkin voimalla monessa kohdassa.

Lyckobo:

Meille on hakeutunutkin henkilökuntaa siksi koska maaperä on tällainen, mutta vanhaa henkilökuntaa joutuu kampeamaan ikään kuin takaisin kurssille.

Ketunpesä:

Se, että sukupuolineutraalius sotketaan varsinkin mediassa tähän niin vahvasti, on todella ongelmallista. Eli sen asian selvittäminen henkilökunnalle että me puhumme nyt sensitiivisyydestä, emme neutraaliudesta. Emme ole tavoittelemassa tasapäistämistä.

Tonttula:

Pakko myöntää, että meillä on ollut uusien työntekijöiden perehdyttäminen aiheeseen ihan retuperällä, koska toimintavuosi oli niin rankka. Viimeksi kehittämispäivässä sovimme, että kaikenlainen

perehdyttäminen laitetaan kuntoon. Nyt kun syksyllä tulee uusia työntekijöitä, vastuutetaan jo valmiiksi henkilöt, jotka hoitavat perehdyttämisen juuri tähän aiheeseen.

Mitä positiivista sukupuolisensitiivisyys on teidän arkeen tuonut?

Tonttula:

Keskustelin toisen talon kollegan kanssa siitä, miten meillä lapset antavat paljon palautetta siitä mikä on ollut kivaa ja mitä he toivoisivat enemmän. Kollega huomautti kuinka hienoa on, että lapset ovat tottuneet jo tässä vaiheessa, että heillä todella on mahdollisuus vaikuttaa. Siinä keskustelussa havaitsi että tähän tosiaan ollaan koko ajan pyritty. Tämäkin oli tullut itselle jo niin itsestään selväksi, ettei sitä ole tullut ajateltua ennen kuin siihen joku toinen kiinnittää huomiota. Lapset siinä mielessä tasa-arvoisia että heillä todella on mahdollisuus vaikuttaa.

Pajalahti:

Positiivisia asioita tässä matkan varrella on juurikin työyhteisössä noussut keskustelu. Se on todella mielenkiintoista. Viime viikkoina olen havainnut, että se on laskeutunut aikuisten puheista lapsille. Lapset uskaltavat olla rohkeammin sellaisia kuin ovat.

Joskus kuulee lasten puhuvan mikä on tytöille ja mikä pojille ja sitten joku lapsista sanoo että ei, kun kaikki lelut ja värit on kaikille. Siitä tulee olo että on tehnyt merkityksellistä työtä ja vaikuttanut.

Lyckobo:

Lisännyt tasa-arvoa kaikilla tasoilla. Kun lapsilta tulee aloitteita, kasvattajat miettivät enemmän omalta kohdaltaan miten minä mahdollistan niitä.

Ketunpesä:

Lasten osallisuuden kasvu on ollut se isoin juttu. Ja toinen esimerkki mikä tulee mieleen, niin omassa 5-6 -vuotiaiden ryhmässä oli tavallista enemmän rämäpäisiä poikia, joita piti pitää erillään toisistaan ettei tullut nyrkkitaistelua. Asetin itselleni sellaisen tavoitteen, että keskityn välillä niihin hiljaisiin lapsiin ja annan heille aikaa. Siellä oli pari todella hiljaista kaveria, jotka eivät juuri koskaan tuoneet itseään esiin. Tämän vuoden kevätkuulussa kun nämä lapset sitten esittivät täysillä reippaasti lauluja, ajattelin että nyt olen onnistunut jossain antamalla heille positiivisella tavalla huomiota.

Kiitos monipuolisesta keskustelusta osallistujille!

Lue lisää:

[Tasa-arvoisen kasvattajan muistilista](#)

Sara Åker-Harjun opinnäytetyö

[Tasa-arvoinen varhaiskasvatus päiväkotitonttulan arjessa.](#)

Saana Hannosen ja Elisa Kauppilan opinnäytetyö

[Sukupuolisensitiivinen kasvatusote ja omaehtoinen leikki.](#)

Miten eteenpäin? Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu

Reija Katainen

Tasa-arvotyö alkaa omien toimintatapojen tarkastelusta ja yhteisestä keskustelusta. Miten varmistetaan, että se todella juurtuu käytäntöön, eikä jää unohduksiin alkuinnostuksen jälkeen?

Toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen tuo varhaiskasvatuksen tasa-arvotyöhön tavoitteellisuutta ja sitouttaa teeman ylläpitämiseen. Suunnitelma on väline, jonka avulla määritellään käsitteet ja tavoitteet, toteutettavat toimenpiteet ja niiden seuranta-aikataulu. Koko henkilöstö sekä lapset osallistetaan suunnittelun kaikissa vaiheissa mukaan.

Tasa-arvotyö ei ole menetelmä, vaan prosessi, joka kehittyy eteenpäin. Se on erilaisten menetelmien testausta, yhteistä reflektointia, uudelleenrittämistä ja oivalluksista iloitsemista. Toiminnallisia tehtäviä keskustelun herättämiseksi sekä menetelmiä havainnointiin ja dokumentointiin löydät [Kouluttajan oppaasta](#).

Keskustelun aloittamiseen sopii myös [Tasa-arvoisen kasvattajan muistilista](#). Valitkaa aihe, jota lähette työstämään eteenpäin ja laatikaa sen edistämistä varten oma [Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma](#).

Lue lisää Nea Alasaaren ja Reija Kataisen [selvityksestä tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa](#).

LIITE: Esimerkkejä satujen ja laulujen moninaistamisesta

Kolme karhua uudelleenkirjoitettuna

Kuura Autere

Oli suuren suuressa metsässä talo suuri suurien karhujen. Ja auringonkukat ja pihlajapuut oli luona sen, oli luona sen.

Ja Karhulan suuressa talossa eli Pan ja Pin, eli Pan ja Pin ja pieni karhunpenikka, Pon nimeltä, kolmisin.

Ja eräänä päivänä pappa Pin hyvin maukasta puuroa keitettyään näin lausui: "Ennen kuin syömme nyt me lähdemme kävelemään."

"Marjatta, pikku viikari, älä lähde yksin metsään lain!" Näin vanhempi lausui varoittaen. Mutta Marjatta lähti vain.

Ja kun hän lähti, hän eksyikin, ah, metsässä nyt, ah, metsässä nyt. Hän juoksi synkässä viidassa vain ja oli niin hämmästynyt.

Marjatta, pikku viikari, läks pientä polkua kulkemaan. Marjatta, pikku viikari, tuli Karhulaan, tuli Karhulaan.

Pöydältä maitokupposen hän tyhjäksi joi, hän tyhjäksi joi. Ja istui pienelle tuolille. Se särkyi! Voi! Se särkyi! Voi!

Marjatta, pikku viikari, juoks kautta kaikkien ovien. Marjatta, pikku viikari, halas nähdä talon sen.

Ja vihdoin makuuhuoneeseen hän saapui niin, hän saapui niin. Ja kolme vuodetta löysi hän ja kiipes vuoteisiin.

Marjatta, pikku viikari, jäi pikku sänkyyn nukkumaan. Marjatta, pikku viikari, hän nukkui kerrassaan.

Ja jossain ovesta kolkutetaan. Ne karhut on! Ne karhut on! Ne tulee sisään peräkkäin: Pan, Pin ja pikku penikka Pon.

Pon, pikku karhunpentunen, on kovin, kovin nälissään. Pon, pikku karhunpentunen, ei maitoa löydäkään.

Ja kun hän katsoo tuoliaan: se rikki on, se rikki on. Ja silloin hän itkeä tillittää ja on niin onneton.

Ja mamma Pan, ja mamma Pan on aivan, aivan vihainen: "Ken joi minun puuromaitoni, minä puren murskaks sen."

Pan, Pin ja pikku pentunen Pon läks kaikki makuuhuoneeseen. Ah, vuoteet oli niin kamalat, joku näytti ne sekoittaneen.

Marjatta, pikku viikari, heräs kesken parhaita uniaan. Marjatta, pikku viikari, läks kiireesti juoksemaan.

Ja ikkunasta hän pakeni ja karkas pois, ja karkas pois. Hän juoksi ylitse mäkien kuin tuli irti ois.

Pan, Pin ja pikku pentunen Pon, ne huusi, ne huusi huikeaan. Pan, Pin ja pikku pentunen Pon, ne nauroi huutaissaan.

Lastenjuhla kaikkein hauskin

Sävel: Saku Sammakko Sanat: Sateenkaari Ensemble

On lastenjuhla kaikkein hauskin tää – jee jee!
On lastenjuhla kaikkein hauskin tää – jee jee!
On lastenjuhla hauskin tää
- ja meillä on myös hyvä sää!
Oo jee, oo jee, oo jee!

On nöpöillä täällä hauskaa temmeltää – jee jee!
On tyypeillä täällä hauskaa vemmeltää – jee jee!
On pojantylleröillä hauskaa täällä
leikkiä kanssa kavereiden!
Oo jee, oo jee, oo jee!

Nyt muksut pomppii temppuradalla – jee jee!
Ja penskat puuron keittää padalla – jee jee!
Ja ipanat ne rakentavat
taloa Nyytin perheelle!
Oo jee, oo jee, oo jee!

Kas, tytönviikarit riehuu riemuissaan – jee jee!
ja naperot kaikki tanssii onnessaan – jee jee!
Ja teinit ja nuoret mukana loikkii
aivan koko pihan poikki!
Oo jee, oo jee, oo jee!

On tytöt ja pojat ja muut nyt innoissaan – jee jee!
On tytöt ja pojat ja muut nyt innoissaan – jee jee!
On tytöt ja pojat ja muut nyt täällä
ja kaikki on niin hyvällä päällä.
Oo jee, oo jee, oo jee!

Mä itse tunnen parhaat sanani – jee jee!

Ja itse tiedän omat nimeni – jee jee!
Mä itse tiedän kuka oon!
Ja sepä vasta hauskaa on!
Oo jee, oo jee, oo jee!

On lastenjuhla kaikkein hauskin tää – jee jee!
On lastenjuhla kaikkein hauskin tää – jee jee!
On lastenjuhla hauskin tää
- ja meillä on myös hyvä sää!
Oo jee, oo jee, oo jee!
Oo jee, oo jee, oo jee!

Lue lisää:

[Lista](#) sukupuolta ja perheitä moninaisilla tavoilla käsittelevistä lastenkirjoista.

Esimerkkejä moninaisuudesta [kuvituksessa](#).